

"A M P T E P E"

Historische Vereniging gemeente Epe

=====

Voorzitter: G.S.van Lohuizen
 Beekstraat 20, Epe
Secretariaat: A.J.Veninga
 Burg.v.Walsumlaan 5, Epe
Penningmeester: C.Stork
 Dellenparkweg 8, Epe
 Giro: 1194015, t.n.v.
 Penn. Ampt Epe

=====

Lidmaatschap: f 5,-- per jaar

MEDEDELINGENBLAD "A M P T E P E"

januari 1973 nr. 28

=====

Abonnementsprijs :
voor leden der Vereniging gratis,
voor niet-leden f 0,75 p.nr.

Kopij voor ons blad dient, zo mogelijk, te
voldoen aan het navolgende:

- a. getypt met regelafstand 1;
 - b. tekstbreedte maximaal 11 cm;
 - c. het papier aan één kant gebruikt
 (dus achterzijde blanco);
 - d. gebruikte bronnen vermelden;
 - e. inleveren 15 dagen vóór de
 verschijningsmaand (jan., april of okt.)
- =====

Redactieadres:

Mej. P.E.Berkhout, Sparrenlaan 12, Epe,
telefoon 2056

--

De streektaal

Hoewel dit artikel gaat over de streektaal, schrijven we het in onze schooltaal. Volgens de heer Vredenberg in een vorig artikel, is die schooltaal mede tot stand gekomen door b.v. de "Muiderkring". Een heel belangrijke factor is in dit verband dunkt me ook geweest het verschijnen van de bijbel in het nederlands, de zgn. Statenvertaling, door Jacobus Revius, predikant te Deventer en zijn collega Sibelius. In de 17e eeuw werden zij door de Staten van Holland voor dit werk naar Leiden gestuurd, en ondanks het feit dat er in die tijd een pestilentie heerste in Leiden, lukte het hun het werk te voltooien, de ene het Oude en de andere het Nieuwe testament. Tevoren had Luther de bijbel al in het Duits vertaald.

Als men het dialect als moedertaal heeft geleerd, is het gemakkelijker een verwant dialect te verstaan, hetgeen de aanpassing vergemakkelijkt. Dit is mijn ervaring bij een ruim 20-jarig verblijf in provincie en stad Groningen. Met de Groninger streektaal kan men zich tot ver in Duitsland redden. In Winschoten komt een verticale taal voor, die een merkwaardige overeenkomst vertoont met het dialect van het "laor". Ik hoop hier in een volgend artikel op terug te komen.

Een interessante mededeling kreeg ik ook van iemand die vertelde dat een deens student in de dialectologie tot de ontdekking kwam, dat haar tante op Schiermonnikoog veel dezelfde woorden gebruikte in haar oude dialect als die de student in het Deens kende. Zoals ook de heer Vredenberg al opmerkte, blijkt hieruit dat het dialect in de lengte en in de breedte wordt gesproken.

Op de laatst gehouden dialectdag in Gorssel hield de heer J. ter Holt een lezing over de streektaal in Mecklenburg. Hij kwam daarbij tot 16 verschillende woorden voor "paling", daar was ook ons "aole" bij. Het meest frappante was m.i. het refrein van een liedje dat hij zong en dat ging over een jongen die

een meisje bezoekt in een huis waar hij het prettig vindt. Het klonk als volgt: "vader slöp en moeder slöp en ik slöp ok." Al is het dan bij ons: "ik sloäpe of ik sliepe", er is toch grote overeenkomst!

In het Veluws Nieuws hebt U kunnen lezen over de relatie van Epe en Epe in Westfalen, die uit 1180 dateert. Epe (W) vindt zijn oorsprong in het huis van Dael aan de Lippe. Veel overeenkomst tussen de beide Eper dialecten heb ik (nog) niet kunnen ontdekken. Wel met het Winterswijkse. Bij het samenstellen van een woordenlijst van onze streektaal heb ik vergelijkend materiaal van een Winterswijkse woordenboek. Het blijkt nu dat, als ik hierover met oudere mensen in Epe spreek, bij hen nog overeenkomstige woorden met het Winterswijkse bekend zijn, die nu al lang niet meer worden gebruikt.

Evenmin als (zoals U uit de artikelen van de heer v. Lohuizen hebt kunnen lezen) de IJssel een grens was voor de klederdrachten, vormde deze rivier een taalgrens. Wel waren er van ouds veel relaties met de IJsselsteden, Kampen (hooi), Zwolle en Deventer (markten). Het "dienen" als boerenknecht of -meid op het Kamper-eiland kwam vanuit deze streken niet zoveel voor. Veel meer ging men van hieruit "dienen" bij de boeren "an de diek" (Veessen, Welsum e.d.).

De IJsselsteden hebben m.i. weinig invloed gehad op onze streektaal. Men sprak (en spreekt er nog) een stadsdialect.

Tot slot een liedje dat mijn grootvader zong over Kampen:

Ju ju paardje, morgen is het zaterdag,
dan gaan wij naar Kampen,
halen een wagen vol planken,
halen een wagen vol roggebrood,
den wordt onze kleine Jannesman groot!

A.v.d.Bremen-van Vemde

Streekdracht Noord Veluwe 3

Op de N.W.Veluwe is de knipmutsdracht afwijkend. Deze dracht, die aansluit bij Kampen en N.W.Overijssel heeft het zo kenmerkende witte kraagje. Doordat het lijf of jak geen opstaand randje heeft als op de N.O.Veluwe, komt er hier een wit kanten kraagje. De stijl en stof is verder als op de N.O.Veluwe, alleen de rokken zijn korter. Ook hier het lange jak vervangen door het korte lijf, maar hier komt dan een brede zwarte ceintuur om het middel, met afhangende strook. Om de hals meerdere snoeren bloedkoralen met een groot gouden slot, in de rouw vervangen door zwarte kralen met zilveren slot. En onder de kin een brede gekleurde strik.

De mutsenbellen hebben veelal 2 grote bloedkoralen.

De daagse dracht op de N.O.Veluwe

Voor de daagse dracht moeten wij onderscheid maken tussen "marktdracht" en de werkdracht. De marktdracht werd gedragen naar de wekelijkse markt, voor buurten en andere niet-officiële uitgang.

Deze marktdracht bestaat uit de plooimuts met een jak (later lijf) en rok. De rok van tebee of marese, een grovere wollen stof, hangt zeer lang. Het jak is ook van grovere wollen stof dan de zondagse dracht. Het jak was blauw, groen, bruin, later vooral zwart met weinig versiering op het voorpand, maar na 1920 verschijnt ook hier het voorpand met vele kunstige versieringen. Hierover de bonte schort met boord, om het middel vastgestrikt en naar de streek, in lange banen gevouwen, zo dat de vouwen er stevig in zaten en men kon zien, dat de schort schoon was en zo uit de kast kwam.

Bij de thuiskomst werd de plooimuts vervangen door de eenvoudige katoenen huismuts, het marktjak door een ouder jak en de bonte schort door een zwarte ruige wollen of blauw katoenen schort.

Bij de markt- en huisdracht werden uitsluitend witgeschuurde klompen gedragen. De "Oener klomp" met oplopende neus.

Daar de boerin geen tas had, was er in de zijnaad van de over- en onderrok een opening om bij de "naadzak" te kunnen komen. Dit was een vierkante katoenen zak, met de opening midden voor, die aan 2 banden om het middel, op de baaien onderrokken werd gedragen.

's Winters werd de wollen omslagdoek gedragen tegen de kou, wanneer de vrouw naar de markt ging. Dit was een zwart wollen, grofgeweven doek, met franje, die op de punt gedragen werd.

De mannendracht op de N.O.Veluwe is zo eenvoudig mogelijk en onderscheidt zich alleen van de andere streekdrachten door zijn grote eenvoud.

Voor de "feestdracht" is er het zwarte pak: jas, broek en vest van zware wollen stof. De jas, vrij lang, met revers, achter met een split en enkele sierknopen, afgezet met boordband. Broek - een klepbroek -, nieuwe pijpen, en vest hoog gesloten. (Later ook met een V vormige hals, waarin een frontje, dat versierd was met een strik, bloemetjes o.i.d.) Alles dik gevoerd met een flanelachtige stof. Boven het hoog gesloten vest komt een randje van het blauwgestrepte boezeroen uit. Dit onderhemd heeft lange mouwen.

Om de hals een knoopdoekje, zoals ook de vrouwen die droegen, maar donkerder van kleur. De pet is de hoge zijden zwarte pet, een 10 cm. hoge cylinder met een ca. 5 cm. brede zijden band. Later werd deze vervangen door de platte zwarte pet.

Zo mogelijk had de boer een zilveren horloge met zilveren ketting.

In de "daagse" dracht een zware pilo broek (Pilo is een soort peau-de-peche, van binnen wollig), een vest, een buis of blauwe kiel en een zwarte jas.

Van kinderdracht kan op de N.O.Veluwe niet gesproken worden. De kleren, die gedragen werden waren veelal een copie van de oudere dracht en de feestkleding is de zg. "Ot en Sien" stijl. Jurkjes en pakjes.

Streekdracht Noord West Veluwe

Op de N.W.Veluwe, langs de v.m. Zuiderzee was tot de eeuwwisseling de zg. "Oude Dracht" algemeen. Deze oorijzerdracht, die nu nog door enkele vrouwen in Oldebroek, Doornspijk en Hierden gedragen wordt, is een heel andere dracht dan de knipmutsdracht.

Om het hoofd komt op de nauwsluitende ondermuts de tipmuts, een strakke muts, wit met veelal rode bloemen, en rond het gezicht een ca. 5 cm. brede strook "lagetten" (een wit elastisch gerimpelde stof). Deze muts sluit laag over het voorhoofd, met een knik naar de ogen en dan naar achteren, laag om het hoofd. Al het haar verbergend en zo nodig wordt het haar weggeschoren. Over de tipmuts een ca. 5 cm. breed oorijzer, laag achter om het achterhoofd oplopend over de oren en dan met een hoek van 90° naar voren, ter hoogte van de ogen eindigend met een gouden spiraal. Het oorijzer wordt met bandjes van de tipmuts vastgezet. Bij de kerkgang komt hierover de hul, een muts van kamerdoek, voor een ca. 5 cm. brede rand van kant (mechelse kant). Deze rand wordt verstevigd door een blauw karkas.

Over het ondergoed komt een zwart nauwsluitende hemdrok, met mouwen tot de elleboog, ruim om de hals, achter en voor uitgesneden en van voren gesloten. Daarover komt de kraplap, een nauwsluitend hemd, zonder mouwen, met haken en ogen onder de armen gesloten. Meestal zwart met rode bloemen, ook paars of andere donkere kleur. Achter laag uitgesneden met een ca. 15 cm. brede rode bewerkte strook en daarbovenuit een witgeplooid strookje. Over de kraplap komen de doeken. Op de punt gevouwen, van achter bij de hals geplooid en de punten strak over de borst gekruist, onder de armen vastgezet. Eerst de witte doek en daarna de roodbebloemde. Naar de kerk komt hierover het jak. Een dikgevoerde tebee jas, voor en achter met een V hals, zeer gedetailleerd en in ruime plooien vallend, achter een split en

knopen en een open hals, waardoor de doeken zichtbaar zijn, lange mouwen. Voor afgesloten door een paarse of oud-rode strik met zilveren speld.

Over de 3 baaien rokken een moree tussenrok, een zelfgebreide rok en een zwarte tebee overrok. Hierover een gekleurde schort met lange banden, om het middel en voor dichtgestrikt. Naar de kerk zijn de kleuren bruin of flessegroen met een zijden tussenstukje. In huis worden de schorten in vele kleuren groen en bruin gedragen. Deze schorten worden na de was in de lengte gevouwen ca 4 cm brede plooien en dan opgevouwen op ca 20 cm, met de banden er omheen. Als kleine pakjes in de kast om bij gebruik duidelijk de schone schort te laten zien.

Om de hals meerdere snoeren rode bloedkoralen met gouden slot. Schoenen met gespen.

In de rouw is de tipmuts zwart met een witte strook, afrouwend wordt deze zwart met witte bloempjes. De kraplap is in de rouw zwart met achterlangs de hals een wit randje. De doeken, eerst een witte, dan een zwarte. Afrouwend worden de doeken : zwart met witte stip, -met witte bloempjes, -met witte ruiten, dan paars, blauw, asgrauw, lichtblauw.

De mannen dragen zwarte pakken met gekleurde of zwarte boezeroen, aan de hals gesloten met gouden knopen. Hoge zwarte petten met glimmende klep.

De jongens en meisjes zijn een verkleind copie van de ouders. De meisjes droegen tot dat zij het oorijzer kregen (ca. 14 jaar) een "Poetse", d.i. een zwarte muts met zwarte band vastgebonden en bovenop een zwarte veer, zwart bont of zwarte wol. De jongens droegen een klein zwart petje met glimmende klep.

In de omstreken van Hierden werd dezelfde dracht gedragen, alleen de felle kleuren uit Oldebroek en Doornspijk zijn vervangen door grijs of zwart, zowel de tipmuts als in de doeken. Het geheel is zeer sober.

Door het opdringen van de "nieuwe dracht", die overgenomen werd uit Kampen en Kampereiland, wordt de tipmuts en oorijzerdracht langzaam vervangen door de knipmutsdracht. Ondanks fel verzet van de ouderen. Alleen in enkele buurten kon het oorijzer zich lang handhaven. Nu verdwijnt de oorijzerdracht samen met de knipmutsdracht. Bij de kerkgang in Oldebroek, Doornspijk en Hierden is er nog een enkel oorijzer en vrij veel knipmutsen, maar alleen bij de ouderen.

Zien we op de N.O.Veluwe geen enkele dracht meer, over enkele jaren zal het ook op de N.W.Veluwe zo zijn.

van Lohuizen

"Het ARCHIEF van de CANNENBURG"

Wie kent de geschiedenis van de Cannenburg eigenlijk volledig en goed?

Dit massieve bouwsel, dat verrassend in Vaassen's dreven staat, een - uiterlijk - bekend kasteel, dat veel bezoekers krijgt, maar dat zelf wel wezenloos, dromend en verwonderd lijkt te staan in de gespaarde omgeving.

Eens, een geweldig, meelevend onderkomen, door vele illustere geslachten bewoond en telkens naar eigen stijl vervormd.

Thans meer een museum, een monument, een décor in het landschap, maar met vervlogen ziel.

De hedendaagse bezoeker zal zich bij het bezichtigen van het inwendige met schilderijen, meubelen en ruimten - vele oude functies belichtend - graag in willen denken in de oude leefwijze.

Dit nu is meer mogelijk en echter geworden door de beschrijving en toelichting, met alle werkelijke gegevens, van onze archivaris R.Wartena in zijn

zou juist verschenen boek "Het Archief van de Cannenburg". 1969 en bijgewerkt tot 1972 door J.den Draak.

De inleiding geeft de uitvoerige geschiedenis van de Cannenburg, vanaf 1387, met al zijn bezitters, gevolgd door de geschiedenis van het "wandeland" archief en de stambomen der bezitters.

Daarna volgt de eigenlijke Inventaris met alle stukken, akten, brieven, schuldbekentenissen enz. over personen en zaken. Een onnavolgbare bron, die tevens bestaande titels over de Cannenburg noemt.

P.E.B.

"VAN 't EINDE"

OF

HET ONTSTAAN VAN EEN ACHTERNAAM BINNEN HET AMBT EPE

Wanneer een kind tot de leeftijd komt waarop het over de dingen begint na te denken, rijst bij hem meestal ook wel de vraag: waarom draag ik deze achternaam, hoe kom ik daaraan, en wat is de betekenis daarvan? Je begint met er thuis eens naar te vragen. Nou ja, mijn Vader had er wel eens wat over gehoord, maar het rechte wist hij er ook niet van. Dus verwees hij mij naar mijn Grootvader. En als je dan in het gelukkig bezit bent van een rasechte Veluwse Grootvader, dan komt er wel wat los.

Dus vertelde die me heel uitvoerig, hoe de familienaam was ontleend aan een boerderij, gelegen aan het einde van de Westrik in Vaassen, waar het voorgeslacht altijd op gewoond had.

De naam was later aangenomen, bij de invoering van de burgerlijke stand onder Napoleon. Tussen het bevel en de uitvoering --zo vertelde hij-- was nogal wat tijd verlopen. Aanvankelijk was men, in gemeenschappelijk familie overleg, tot het besluit gekomen, om gezamenlijk "van 't Einde" als naam aan te nemen. Maar in die vrij lange tijd, tussen het overleg en de officiële

oproep om een achternaam op te komen geven, was er een daverende ruzie ontstaan met één van de broers. En die had toen niet onduidelijk te kennen gegeven, liever elke andere achternaam aan te zullen nemen dan die van "van 't Einde". Hij beliefde er niet meer bij gerekend te worden. Om die reden had hij zich met de naam "Bouwman" getooid. Tot zover dan het verhaal zoals mijn Grootvader dat deed.

Je gaat weer naar huis en bent voorlopig bevredigd. Een verkorte weergave van deze overlevingsring kunt u vinden bij ds.G. van der Zee "Kerkgeschiedenis van Vaassen" p.83. Ook die had dit uit Grootvaders eigen mond vernomen. Maar zijn inleiding met de woorden: "Men wil, dat----", was mij helemaal niet naar de zin.

Mijn Grootvader wist wel wat hij zei, vond ik, en daar hoefde niet aan getwijfeld te worden. Had hij mij niet persoonlijk de plaats gewezen waar de boerderij "het Einde" vroeger gestaan had, en had hij daar in zijn jeugd niet zelf gegraven, om te zien of het klopte met dat huis waar ze hem van verteld hadden. En hij had de fundamenteën toch ook werkelijk gevonden. Dus was het m.i. geen verhaaltje, maar de zuivere waarheid. Vandaar mijn bezwaar tegen die lichte ondertoon van twijfel bij van der Zee.

Maar twijfel kun je uiteraard alleen wegnemen door nuchtere feiten. Daarom begon ik, vele jaren geleden al, met een onderzoek in de doop- en trouwboeken van de Vaassense Hervormde Gemeente, om daaruit wat wijzer te worden over deze kwestie. Daarbij bleek inderdaad, dat de naam "van 't Einde" vóór 1811 daarin niet voorkwam en daarna (voor het eerst in 1814) wel.

Dat klopte alvast. En ik ging opnieuw bevredigd naar huis. Van een zekere "Bouwman" had ik overigens geen spoor kunnen ontdekken, maar dat was van later zorg.

Nadat ik op den duur de familie wat verder had uitgeplozen, wilde ik nu ook wel eens haring of kuit hebben van die Bouwmannen.

Wat wijzer geworden op het gebied van de genealogie, ging ik nu de lijst van de naamsaanneming op het gemeentehuis raadplegen en kon zo de volgende lijst samenstellen: (zie blz. 12 en 13)

Uit dit overzicht vielen verschillende conclusies te trekken. In de eerste plaats, dat de hele familie de achternaam "van 't Einde" aannam, behalve inderdaad broer Cornelis, die daar echt wel iets tegen gehad moet hebben. Hij laat zich in z'n eentje de naam "Bouwman" aan meten.

De verhouding met hem lag kennelijk niet zo goed, want de hele familie meldde zich op 16 augustus bij de burgerlijke stand aan en zullen dus vermoedelijk wel gezamenlijk zijn gekomen en gegaan. Maar broer Cornelis en zijn echtvriendin komen apart op de 20e augustus. Ze ontlopen elkaar duidelijk.

Alleen zus Klaasje, die net als Cornelis in Epe woonde, (de overigen woonden bijna allemaal in Niersen) nam blijkbaar een bemiddelende positie in. Zij gaat op dezelfde dag als Cornelis en is dus niet bang voor een ontmoeting met haar broer. Toch demonstreert zij ook haar verbondenheid met de rest van de familie, door zich niet als "Bouwman", maar wel als "van 't Einde" te laten registreren. En in haar testament van 30-4-1834 --ze heet dan "landeigenaarse" en heeft wat na te laten-- legateert ze f 600,- "aan mijn nicht Cornelisje Bouwman, dochter van Derk Bouwman en van Lutje van Emst", een kleinkind van broer Cornelis. Het contact bleef.

In de tweede plaats is er de schrijfwijze van de naam. We constateren, dat in het register van naamsaanneming uit 1812, van de 5 maal dat de naam werd vastgelegd, er 4 maal "van het Einde" wordt geschreven, tegen 1 maal "van 't Einde". Daarentegen zien wij in de overlijdensacten van de kinderen Derks tussen 1829-1845, dat er, van de 6 keer dat de naam voorkomt, nog (vervolg op blz. 14)

<u>ouders</u>	<u>kinderen</u>	<u>familienaam</u> aangenomen op:	<u>familienaam</u> bij overlijden in de acte + adres
<u>DERK TIJMENS</u> gehuwd met <u>BERENTJE CORNELIS</u>			
	1 <u>TRIJNTJE DERKS</u> gehuwd met Lubbert van Zurk (Zuuk?)	??	<u>VAN 't EINDE</u> + 14-11-1831 Emster-Enk No292
13	2 <u>TIJMEN DERKS</u> ongehuwd	<u>VAN HET EINDE</u> (16-8-1812)	<u>VAN 't EINDE</u> + 26-1-1831 Niersen No 171
	3 <u>CORNELIS DERKS</u> gehuwd met <u>Derkje Hendriks</u>	<u>BOUWMAN</u> (20-8-1812) <u>van Vembde</u> (20-8-1812)	
	4 <u>JANNA DERKS</u> gehuwd met <u>Peter Jonker</u>	??	<u>VAN 't EINDE</u> + 29-8-1829 Vaassen No 118
	5 <u>WILLEM DERKS</u> gehuwd met <u>MARIA G. HARDUS</u>	<u>VAN HET EINDE</u> (16-8-1812) <u>VAN NIERSSSEN</u> (16-8-1812)	<u>VAN HET EINDE</u> + 16-11-1836 Niersen No 171 <u>VAN NIERSEN</u> + 7-2-1857
	6 <u>KLAASJE DERKS</u> gehuwd met <u>Jan Gerrits</u> <u>van de Vosse</u>	<u>VAN 't EINDE</u> (20-8-1812)	<u>VAN 't EINDE</u> + 8-3-1842 Dijkhuizen No 129 Epe A
	7 <u>HERMEN DERKS</u>	??	
	8 <u>COENRAAD DERKS</u>	??	
12	9 <u>LUBBERTHA DERKS</u> (ALBERTHA) gehuwd met <u>Willem Logen</u>	<u>VAN HET EINDE</u> (16-8-1812)	<u>VAN 't EINDE</u> + 30-11-1845 Niersen No 166A

Tenslotte nog zonder duidelijk familie verband:

<u>WILLEM JACOBS</u> gehuwd met <u>HENDRINA AALTS</u>	<u>HERMEN WILLEMS</u> gehuwd met <u>Steijntje Visch</u>	<u>VAN HET EINDE</u> (16-8-1812)	<u>VAN HET EINDE</u> + 24-11-1812
---	---	-------------------------------------	--------------------------------------

(vervolg van blz. 11)

slechts 1 maal "van het Einde" wordt geschreven, maar 5 maal "van 't Einde". Waaruit duidelijk een ambtelijke verschuiving blijkt naar deze laatste schrijfwijze, die dan ook uiteindelijk de definitieve is geworden.

Alhoewel het juist is, dat onze familienaam niet in de doop- en trouwboeken van vóór 1812 is te vinden, moet er toch aan worden toegevoegd, dat het niet onmogelijk zou zijn, dat deze achternaam al vóórdien op één of andere wijze gangbaar was.

Een opschrift op de omslag van een oude acte uit 1652, handelend over "Tijmenserve", en luidende: "Buytenschap van Jacob Ende", geeft grond aan het vermoeden, dat deze naam toch al wel eerder werd gebruikt.

Voorzover is na te gaan, was de boerderij "het Einde" zelf in 1812 al op één of andere onnaspeurlijke wijze van het toneel verdwenen.

Mogelijk is dat de reden, waarom in het pachtboek van de Cannenburg, dat loopt over de periode 1808-1868, alleen maar over " 't Erve" wordt gesproken.

Dat de familienaam inderdaad aan deze boerderij ontleend is, blijkt wel duidelijk uit een oude aantekening van 1721, waarin gesproken wordt van: "Het erve het eijnde genaemt, door Hermen Tijmens bewoont wordende". Bedoelde Hermen Tijmens was n.l. de grootvader van Derk Tijmens, die hierboven ter sprake kwam.

Hierbij rijst natuurlijk de vraag, waarom deze familie zich zó verbonden voelde aan een boerderij die ze in wezen toch maar gepacht hadden. Zelfs zó, dat ze persé daaraan de naam van hun hele geslacht wilden ontleenen. Achter deze verbondenheid moest toch iets meer schuil gaan, dan een pachtcontract. Daarom ging ik dieper in de historie graven, en stuitte daarbij op het volgende.

Op 29 nov. 1652 droeg "Tijmen Hendrycks cum suis", aan Elbert van Isendoren in eigendom over: "Het Eijndelste Erve genompt Tijmans Erve", en wel "twee voerendelen van het Erve". Bovendien dragen deze zelfde lieden op 24 jan. 1662 nog eens "het voorste erve tot Niersen gelegen, genaemt Tijmans erve", nu blijkbaar in zijn geheel, over aan Elbert van Isendoorn, met al wat er verder nog bij hoorde.

Verder nog een overdracht van Tijmen Gerrits en Hendrickien Aelts "van een aandeel in Timensgoed" te Niersen in 1651, eveneens aan van Isendoorn. Daaraan voorafgaand op 21 jan. 1647 een gedeeltelijke overdracht van "een erf genaemt Tijmansgoed te Niersen", waarvan "het ene perceel geheten het Lummen" en waarvan in 1634 en in 1636 ook oprukking was verleend door de Rekenkamer.

Uit alles blijkt duidelijk, dat de hofstede oorspronkelijk hun eigendom was geweest, maar dat die omstreeks 1650, (vermoedelijk wegens boedelscheiding), werd verkocht aan de heer van de Cannenburg Elbert van Isendoorn á Blois, waardoor men toen noodgedwongen pachter moest worden van het eigen voorvaderlijk erf.

Verder blijkt hier ook uit, dat de benamingen "het Eijndelste Erve", "Tijmans Erve", "voorste erve", "Tijmansgoed", allemaal slaan op "erve het Einde", en dat "het Lummen" daarvan een onderdeel was.

Al met al krijgen we de indruk, dat het de familie door de eeuwen heen, echt niet zo lekker heeft gezeten, dat ze geen eigengeërfde Veluwe boeren meer waren, en dat hun "betere" verleden door de familie traditie hardnekkig in gedachten was gehouden.

Opnieuw komt de vraag "waarom?" bij ons op. En ook hierop werpen de archieven wel weer enig licht, naar ik dacht. Er had zich zoveel afgespeeld in de tijd dat ze nog trotse eigenaars van eigen haard en hof waren. Drie jaren lang (1612-1615) had de weduwe van Tijman Gerrits, Bartgen Meervelt geheten, maar naar haar overleden echtgenoot hardnekkig Bartgen Thijmans genoemd, zich in een proces voor het Hof van Gelre moeten

verdedigen tegen een zekere Lubbert van Amstel van Niersen.

Hoewel de boerderij eerlijk was gekocht en betaald, maakte hij er aanspraak op en wilde haar, zonder enige schadeloosstelling, aan hem zien toegewezen. De toeleeg mislukte, en hij verloor het proces. In de nummers 13 en 14 van dit blad jrg. 1968, kunt u een uitgebreid verslag van dit proces van mijn hand vinden, getiteld "Strijd om de Bagijnenerven", zodat ik mij hier ontslagen acht van een uitvoerige behandeling daarvan.

Wel wordt er juist uit deze processtukken duidelijk, dat de oudst bekende voorvader al in 1577 een gedeelte van de "Bagijnenerven" had aangekocht en zijn zonen later de rest er bij kochten in 1595. De toentertijd aangrenzende "Lummenhofstede", waarvan moeder Bartgen afkomstig was, kwam na verloop van tijd eveneens in handen van één van haar zonen en zo ontstond daaruit een nieuwe hoeve, die nu uiteraard ook om een nieuwe naam vroeg. Dat liep van "Gerrit Tijmens erve", over "Tijmenserve", via "Voorste" en "Endelste" erve, zoals we boven al zagen, totdat het uiteindelijk de hoeve "het Einde" is geworden.

Zo waren de voorouders dus door aankoop (resp. in 1577 en 1595) eigenaren van de "Bagijnenerven" geworden, terwijl het aangrenzende deel, oorspronkelijk de "Lummenhofstede" geheten, al veel langer in het bezit van de voorouders van Bartge Meervelt was geweest en wel sedert ongeveer 1550.

We kunnen dus stellen, dat de "erve het Einde" zeker een eeuw lang het eigendom van deze familie was geweest, en dat er zoveel geld, zweet en tranen voor waren geofferd, dat men daar op één of andere wijze na twee eeuwen nog weet van had. Dit is m.i. de enige aannemelijke verklaring voor het feit, dat men zich vernoemde naar een boerderij, die men al anderhalve eeuw tevoren had moeten verkopen, waar men bovendien niet meer op woonde,

en die zelfs niet meer bestond op het moment van de verplichte naamsaanneming in 1812.

Zo blijft er tenslotte nog de vraag open, waarom deze boerderij nu speciaal "het Einde" werd genoemd. Gelegen aan de uiterste oostpunt van de Niersense mark zou--zeker gezien met Vaassense ogen--de benaming "Voorste erve" het meest voor de hand hebben gelegen. Vanuit Niersen gedacht, komt de naam "het Einde" inderdaad meer in aanmerking. Maar een bevredigende verklaring geeft ook dit nauwelijks.

Daarom rees bij mij de gedachte, dat een heel andere omstandigheid nog wel eens van veel meer invloed geweest kon zijn. Het was n.l. bij het opnemen van allerlei verpondingen de gewoonte, dat de z.g.n. zettters een vaste volgorde aanhielden, die ook voor andere zettingen gebruikt werd en die algemeen bekend was. Zo volgde ook de Rekenkamer, bij de opsomming van de goederen die de z.g.n. herengelden moesten betalen, een vaste route door Niersen. Waar men precies begon, is mij nog niet duidelijk, maar wel, dat de laatste van de Niersense lijst de "Lummenhofstede" was. Niet de "Bagijnenerve", want die was niet herengeld-plichtig. Maar toen deze twee eenmaal samengevoegd waren tot één goed "Tijmenserve", vormde juist dit goed het einde van de lijst van herengoederen in de buurtschap Niersen. Zo zou dan uiteindelijk de lijst van herengoederen bepalend zijn geweest voor het ontstaan van onze huidige achternaam. Een simpele oorzaak uit een ver verleden.

W.J.A. van 't Einde

Maurik

Naschrift.

Mochten er onder de lezers zijn, die aanvullingen weten te geven of ook correcties zouden kunnen aanbrengen, dan houd ik mij daar ten zeerste voor aanbevolen. Tenslotte nog mijn dank aan de heer W. Terwel te Vaassen, die mij op zoveel stukken opmerkzaam maakte.

Het Haackshuis te Vaassen

De geschiedenis van dit oude herenhuis - thans eigendom en ingericht als kantoor, van de A.I.V. - gaat, voorzover bekend - terug tot het jaar 1709.

Het werd toen bewoond door Mej. Aleida Steenberg, die het in dat jaar volgens een verklaring van Elbarta ten Pezel heeft laten vertimmeren.

Zij legateerde haar "eigendomlijk Huys, Hoff, Schuire, Koolschuire en Bleike, met de grond, als opstal, gelijk mede de Martenshoff met het hout daar en staande, vervolgens de twee Huysjes, waarvan drie woningen zijn gemaakt en een stukje land over de Beek" aan Hendrik Backer en zijn vrouw Maria Anna Weultjes, die in zutfen woonden.

Deze hadden een dochter, Catharina Elisabeth Backer, welke gehuwd was met de ontvanger F.J. Haack.

Volgens een koopiedule van 1 mei 1751 verkochten H. Backer en echtgenote het huis, enz. aan hun schoonzoon Frans Jan Haack en diens vrouw Catharina Elisabeth Backer voor "twee duizend drie hondert Guldens", waarvan een obligatie is gemaakt, "jaarlijx en alle Jaar tegens vier per Cent na ondertekeninge Deses te verrenthen".

Deze oorconde is gecertificeerd voor Derck Brouwer en Jan de Goejen als geërfden in Veluwen 25 Junij 1751 en geprothocolleert onder den Ampte Epe-Carspel Vaassen onder 't Dorp Op den 19 Julij des agtermiddags om vier uur.
w.g. D. Brouwer.

Uit de acte blijkt, dat 1 mei 1751 Frans Jan Haack en zijn vrouw het huis reeds bewoonden.

In de acte is bedongen, "dat het behangen Kamertje met die daarin gevonden wordende meubelen sal zijn en blijven tot gebruik van ons verkoperen, so lang wij beide of een van ons in leven zijn".

Het oude Haackshuis, dat zijn naam dus ontleent aan de familie Haack, stond waarschijnlijk met de voorzijde naar het westen.

Daar lagen de Dorpermolens, die in het bezit waren van de heren van de Cannenburg.

Deze hebben aanspraak gemaakt op "de Plaetz" bij en voor het huis van F.J. Haack "als gehoorende aan de koopermoole" (de latere Dorpermolens - vanouds bezit van de Cannenburg). F.J. Haack schijnt zich hiertegen fel verzet te hebben en heeft zoveel mogelijk bewijzen verzameld van zijn goed recht op deze grond.

Uit de verklaringen van

Jannes Gerrits, oud 84 jaar van 4 april 1769 te Vaassen, -

Hij verklaarde, dat de "plaetz" circa 60 jaar geleden langs de weg met een hek of poort was afgesloten geweest en dat juffrouw Steenberg de beesten, die door de poort waren ingelopen, had doen afjagen, zonder dat ze daar ooit door iemand in belet was.

Jan ten Pezel, oud 55 jaar, van 4 april 1769 te Vaassen, -

Hij had de plaats nooit als gemeente gekend, maar wel als afgesloten bezit van juffrouw Steenberg.

Jacomina Arents, echtgen^e van Jannijes Brouwer, oud 66 jaar van 19 augustus 1769 te Oldebroek, -

(onder ede bevestigd voor Jan Rutger van Oldenbarneveld, Verwalter Richter des Richter-amts Oldebroek en de Gerichtslieden Berend Dijck en Coenraad Gerritsheim den lesten van Maart 1772 in Oldebroek).

Zij verklaarde, dat ze 13 jaar bij juffrouw Steenberg had gewoond (tot mei 1733) en de plaats bij en voor het huis nooit gekend had als gemeente en nog minder als behorende bij de kopermolen en dus niet als eigendom van de heer van de Cannenburg. Juffrouw Steenberg had de plaats in volle eigendom gebruikt, diverse malen beesten van de plaats doen jagen, daarop staande eikebomen laten kappen en er een hek en poort als afrastering van laten maken.

Martin Kroon, "in zijn tagentigste Jaer", van
8 april 1769 te Vaassen.

Hij verklaarde, dat hij in 1716 in Vaassen was
komen wonen en dat de plaats "afgeschoten" was
en later met een ander hek en een poort zonder
dat iemand zich er tegen verzet had.

Elbarta ten Pezel, "in haar drie en sevenstigste
jaar", van 4 april 1769 te Vaassen- onder ede
bevestigd voor L. (?) Wesselman, vice-Rigter
des Rigter Ampts Nijbroek en de schepenen
Jan Gerrits en Derk van Emst 18 aug. 1769.
Zij verklaarde, dat ze de plaats nooit als
gemeente had gekend, maar wel als behorende bij
het huis en dat juffrouw Steenberg in 1709
het had laten vertimmeren.

blijkt duidelijk :

- a dat Aleida Steenberg reeds in 1709 het
huis bewoonde en het toen heeft laten
vertimmeren.
- b dat de betwiste "Plaetz" niet "in eenigen
maeten of deel aan den Hoog Wel Geb. Heer
van de Cannenburg of desselfs Familij was
toebehoorende".

Nadere gegevens ontbreken, maar uit het vervolg van
de geschiedenis van het huis blijkt, dat de familie
Haack in het ongestoorde bezit er van gebleven is.

De erfgenamen van de ontvanger F.J. Haack - Ida
Cornelia Haack (wed. van W.W. van Boxel), rentenierse
wonende te Zutphen - Otto Frederik Timmerhaus - apo-
theker en zijn vrouw Catharina Gezina Haack - wonende
te Amsterdam - Hendricus Josephus Haack, gepens. offici-
er, wonende te Vaassen - verkopen bij acte, gepas-
seerd voor Mr. Gerhardus Tulleken, notaris te Epe, van
31 mei 1815 het huis met bouwhuis en schuur, hof, een
stuk weiland, de Voorste Weide genaamd, bij het erve
het Veen gelegen, voor vier duizend negenhonderd
gulden Hollands aan Jannes Mulder - papiermaker op
de Dorpermolens- gehuwd met Magteld Terwel.

Volgens acte van 8 augustus 1817- gepasseerd voor
Mr. Gerhardus Tulleken, openbaar notaris te Epe - verkopen
Jannes Mulder en Magteld Terwel het huis met bouwhuis en
schuur en verdere getimmerten, hof, vrucht- en andere
boomgewassen voor f2500,-- aan Frederik Carel Theodoor
Baron d'Isendoorn à Blois, wonende op den huize Cannenburg.
De vraag komt onwillekeurig op of dit ook een gedwongen
verkoop tegen voorgeschreven prijs geweest is. Jannes
Mulder was als papiermaker op de Dorpermolens die aan
de Cannenburg toebehoorden, van de heer van de
Cannenburg afhankelijk.

26 juli 1843 verkoopt Frederik C.Th. Baron d'Is. à Blois
de huisplaats, tuin, enz. aan zijn jongere broer Reinier
Albert, Baron d'Is. à Blois, landeigenaar, mede wonende op
de Cannenburg voor f1000,--. In de acte, gepasseerd voor
Gustaaf Willem van der Feltz, notaris te Epe, wordt ver-
klaard, dat het oude huis door de heer verkoper is afge-
broken en het nieuwe huis, op dezelfde grond staande,
door de heer koper is gebouwd. Dit moet dus waarschijn-
lijk in 1842 gebeurd zijn.

Ds. Van Niel, Ned. Herv. Pred. te Vaassen van 1805-1836,
heeft het oude huis in gebruik gehad voor zijn vele
kwekelingen. Het waren meest jongelui uit de deftige
stand, die in hun vrije tijd de sport van paardrijden
beoefenden, vandaar de naam Manege en Manegeweg, die
daaraan nog herinneren.

Na het overlijden van R.A.L. Baron d'Is. à Blois werd
erfgenaam en dus weder eigenaar F.C.T. Baron d'Is. à
Blois. Deze stierf kinderloos in 1865.

Er volgde een berucht proces. Het is hier echter
niet de plaats om daarop in te gaan.

Bij de eerste verkoop van bezittingen van de Cannenburg
26 september 1871 werden de beide Dorpermolens en het
Haackshuis in één kolom getrokken door Teunis van
Lohuizen voor de som van f17780. Na de trekking gaf hij
als koper van het Haackshuis op Theodorus Matveld. Deze
heer verliet Vaassen in 1874. Of genoemde heer Matveld de
koop niet aanvaard heeft, of dat de heer van Lohuizen het
weer van hem overgenomen heeft, is ons niet bekend. In elk
geval was T.v. Lohuizen later weer de eigenaar.

In 1880 ging het Haackshuis in eigendom over aan de firma Van Lohuizen en Co.

In 1894 werd zijn zoon Pieter Adriaan van Lohuizen eigenaar van het Haackshuis bij acte, houdende ontbinding en scheiding der Vennootschap onder de firma Van Lohuizen en Compagnie, "in onderhandsche vorm geteekend, welke is overgeschreven ten kantore van hypothecken te Arnhem de vijfde November 1894 in deel 957 nummer 51".

In 1905 verkocht P.A. van Lohuizen het "herenhuis gelegen aan de grindweg van Vaassen naar het Loo te Vaassen" voor de prijs van f9000,- aan Mr. Albert Ludwig Eduard Gastmann, waarnemend chef van de afdeling Westindische zaken aan het departement van koloniën, wonende te 's Gravenhage.

Vrijdag 8 december 1905 had de aanbesteding plaats van de verbouwing van het Haackshuis voor rekening van Mevr. Q.M. Gastmann-Wichers. Laagste inschrijver was A.W. Rijks te Apeldoorn voor f 2398,-.

Aan de zijde van de Dorpsstraat werd de keuken, het koetshuis en de stal afgebroken en werd de tegenwoordige voorgevel met portiek opgetrokken, terwijl het koetshuis achter het huis werd gebouwd.

4 januari 1919 kocht Friedrich Carl Geitel, zonder beroep wonende te Baarn, het Haackshuis onderhands van de erven Gastmann-acte van transport gepasseerd voor notaris J.H.B. Becking te Vaassen.

In publieke veiling -16/30 mei 1919 - is door Friedrich Carl Geitel te Baarn het Haackshuis verkocht aan Teunis Beekman te Apeldoorn voor f 15260,-.

27 augustus 1919 verkocht Teunis Beekman grossier te Apeldoorn, het Haackshuis aan Gregorius Peter Joosten, handelaar te Leeuwarden voor f 20500,-.

17-24 april 1937 heeft een ruiling van grond plaats tussen N.V. Industrie en G.P. Joosten. N.V. Industrie staat af Sectie C 1952 groot 2 a. 40 ca, G.P. Joosten Sectie D 1340 groot 8 a. 20 ca.

28 april 1939 verkocht Mevr. J.M.C. Feitz, wed. van G.P. Joosten, aan de N.V. Industrie de villa
(vervolg op blz. 24)

Vermeedelijk geslachtsregister van de fam. Haack ± 1815

Frans Jan Haack C. Cath. Elis. Backer † 13/3. 1802 te Zutten

Hendrikus Josephus Ida Cornelia Jan Baptist Everhardus Henricus
gepens. officier 3/12. 1796 te Vaassen was voor ver- Maria Margaretha
te Vaassen te Vaassen te Vaassen Hamaker

Wed. v. W. W. v. Boxel
aan J. Mulder
overleden
H. huis
† 1815 voor verkoop

Catharina Gezina

Christina M. S. M. G.

Johannes Leonardus

)

† 14/3 1809 te

soldeat

Otto Frederik

Zutten

† in Ned. O. Indië

Timmerhaus

erfgename haar
zuster C. G.

"Het Haackshuis" met bijgebouwen en tuin voor f 18000,-. Te aanvaarden op 1 oktober 1939.

En zo is dus het oude herenhuis voor de tweede maal in het bezit gekomen van de N.V. Industrie, die het heeft laten inrichten als kantoor.

Boven de hoofdingang bevindt zich in glas en lood het portret van de stichter T. van Lohuizen. Deze afbeelding is in 1967 door het gezamenlijk personeel aangeboden ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de N.V. Industrie.

G.J. Palm

Boekaankondiging

GREPEN uit de Gelderse historie.

Voordrachten gehouden voor de Regionale Omroep Noordoost (in het winterseizoen 1970-'71). Zutphen. Walburg pers. 1972. D1.2, 56 blz. afbn. krt. portrn.

Inhoud D1.2 :

Kruijswijk Jansen, E.J., en C.A. Rutgers,
Ottho Gerhard Heldring (1804-1876)
of het Réveil in Gelderland.

Iddekinge, P.R.A., Het historisch toerisme.
Pikkemaat, G., De patriottentijd.

Kotte, W., Het rampjaar 1672.

Mentink, G.J., Watersnoden in Gelderland.
(voor D1.1. zie Ampt Epe, april 1972)

WIGMAN, A.B. Buiten. Apeldoorn. Semper Agendo N.V.
1972. 136 blz. afbn.

Bloemlezing uit Wigman's werken over het leven
in de natuur op de Veluwe en de Gelderse Vallei.

CONTRIBUTIE-BETALING

Mogen wij de leden helpen herinneren hun
contributie 1973 (van sommige leden nog van vroegere
jaren) tijdig te willen overmaken?

Bij voorbaat dank!

(Giro: 1194015, t.n.v. Penningmeester
Ampt Epe, Dellenparkweg 8, Epe)

INHOUD

blz.

De Streektaal	
door A.v.d.Bremen-van Vemde - - - - -	2
Streekdracht Noord Veluwe 3	
door G.S.van Lohuizen - - - - -	4
"Het Archief van de Cannenburg"	
door P.E.B. - - - - -	8
"Van 't Einde" of Het ontstaan van een achternaam binnen Het Ambt Epe	
door W.J.A.van 't Einde - - - - -	9
Het Haackshuis te Vaassen	
door G.J.Palm - - - - -	18

BOEKAANKONDIGING

Grepen uit de Gelderse historie	
Voordrachten gehouden voor de Rono. D1.2. 1972 :	
Kruijswijk Jansen, E.J. en C.A. Rutgers, Ottho Gerhard Heldring (1804-1876) of het Réveil in Gelderland	
Iddekinge, P.R.A., Het historisch toerisme.	
Pikkemaat, G., De patriottentijd.	
Kotte, W., Het rampjaar 1672.	
Mentink, G.J., Watersnoden in Gelderland. - - - - -	24

Wigman, A.B., Buiten. 1972	
Bloemlezing - - - - -	24

CONTRIBUTIEBETALING- - - - -	24
------------------------------	----

Voor kopij-bijdragen (wenken) - - - - -	1
---	---